

Upursala Ciriša ezerā

«Kur debess mala, tur kāda sala»

#SIF_MAF2023

Šoreiz dodamies uz Preiļu novada Aglonu, lai kopā ar Ināru Gražuli, kura pazīstama kā vietējā gide, iepazītos ar Upursalu Ciriša ezerā. Brāžmainais vējš gan nav labvēlīgs, lai sēstos laivā un dotos aplūkot salu, kā arī šobrīd sala nav pievilcīga apmeklētājiem, jo tur norit piestātnes un takas rekonstrukcijas darbi. Ināra stāsta: «Es pati esmu dzimusi un uzaugusi Aglonā. Visu, kas noticis šai apkārtnē, es atceros kopš bērnības. Arī Upursalu un stāstus par to es atceros no bērnības. Pēc izglītības es esmu vēsturniece, jau kopš bērnības teicu, ka gribu kļūt par arheoloģi, bet nenoriskēju doties uz toreizējo Ļeņingradas universitāti. Es protu stāstīt, tāpēc mani sāka lūgt pastāstīt tūristiem par Aglonu un tās apkārtni. Tā no kāda 2003. gada es stāstu ciemiņiem par savu dzimto pusi. Es kā kurmītis – paroku, paroku un no visurienes savācu informāciju. Ja es stāstu par leģendām, tad nekad neapgalvoju, ka tā bija, bet saku, ka pastāv versija vai, iespējams, ka tā bija, jo klāt nebiju, lai teiktu, ka tā bija. Pēc 30 gadiem esmu atkal atgriezies savā pirmajā darbavietā – Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejā. Saka jau, ka divreiz vienā upē nevar iekāpt, bet, redzi, ka var..»

Ezera nosaukums Cirišs, Cirišis ir it kā no vārda «cirvītis», jo ezers no augšas atgādina cirvja ar kātu formu, savukārt Upursalai ir pusmēness forma. Ezerā ir astoņas salas – Upursala, Ošu (Jokstu) sala, Liepu sala, Alkšņu sala, Mazā Alkšņu sala, Akmeņu sala, Laiviņu sala, Jaunā sala.

Lūk, kur spīd Upursala! Liekās, ļoti tuvu, ka ar kājām varētu aiziet. Ziemā, kad ezers aizsalst, patiešām var aiziet ar kājām. Vietējie iedzīvotāji tā arī dara – kad aizsalis ezers, pastaigā dodas uz salu. No visām ezera salām labiekārtota ir tikai Upursala. Tā ir 16 ha liela.

Ciriša ezerā ir divas peldvietas, kur, ieejot ezerā, ir patīkama smiltiņas un ūdens nav dziļš. Viena ir oficiālā pludmale, kas atrodas šeit – pie Aglonas vidusskolas, bet otra ir pieejama no citas puses, kas tuvāk Aglonas bazilikai, tā sauktā sovhoza pludmale, jo te kādreiz bija sovhozs. No sovhoza pludmales paveras ideāls skats uz Upursalu. Ja no oficiālās pludmales Upursala izskatās kā kokiem apaugusi, tad no otras pludmales salai ir lūpu vai guļošanas sievietes krūšu forma. Skaistākais saulriets ir vērojams tieši tanī pludmalē.

Kā visa Latgale, tā arī Aglona senākos laikos bija liels tūrisma centrs. Aglonu šķērsoja dzelzceļš, arī ceļš Sanktpēterburga–Varšava. Daudzi tai laikā sauktie Ļeņingradieši brauca uz Aglonu atpūsties. Te, Aglonā, nebija nevienas mājas, kurā neapmestos šie atpūtnieki, saukti par «dačņikiem». Tas bija bizness. Viņi te atnesa pievienoto vērtību – naudu, kultūru, jo viņi bija ļoti inteligenti. Daudzi kļuva vietējām ģimenēm par ģimenes draugiem, tāpat izveidojās vairākas jaunas ģimenes, viņiem saprecoties ar vietējiem iedzīvotājiem. Viņi ļoti mīlēja dabu un būšanu dabā. Atceros, ka viena sieviete aizpeldēja uz Upursalu, tur atpūtās un peldēja atpakaļ. Ezerā ir arī sēklītis – akmens krāvums ezera vidū. Tur tie, kuri peldēja uz un no salas, varēja atpūsties. Tagad vietējais aktīvists Andris Valainis uz šī krāvuma ir uzlicis Latgales karogu. Vai šim akmens krāvumam ir kāda saistība ar salu, tas ir atklāts jautājums. Ezers nav dziļš. 12,5 m ir maksimālais ezera dziļums, 4,1 m ir vidējais dziļums. Tas nav vienīgais sēklis, tādi ir vairāki, turklāt dažādās ezera vietās. Kur te tikuši akmeņi ezera vidū? Pastāv leģenda, kura tehniski nav iespējama, ka no Aglonas baznīcas uz Upursalu bijusi pazemes eja, bet tā nav pabeigta būvēt, un šis akmeņu krāvums palicis ezera vidū, kur nepabeigti ejas tapšanas darbi.

Sala ir bijusi iemīļota vienmēr, arī tad, kad nebija ziņas, kas te iepriekš ir bijis. Arheologa J. Urtāna vadībā 1977. gadā Upursalā ir notikuši arheoloģiskie izrakumi. Tajos ir atklāts, ka te ir bijusi apmetne no 1. gadu tūkstoša p.m.ē. Salas vidū ir 17 m augsts Upurkalns. Apkārtnē ir ļoti daudz pilskalnu. A. Rupaiņa romānā «Baltie tēvi» ir aprakstīts, kā te upurēja – brauca uz salu un uz Upurkalna

upurēja melnu kazu un melnu gaili. Pastāv versija, ka tur mitis tāds pareģis jeb burvis, pie kura visi apkārtējie zemnieki braukuši pēc dzīves prognozēm, vedot minētos upurus. Ir nostāsti, ka kā upuri vestas arī jaunas meitenes. Latvieši ir miermīlīga tauta, ne aborigēni, kuri upurēja nogalinot. Es domāju, ka tās meitenes tur palika un pastrādāja saimniecībā kādu laiku, palīdzēja pareģim darbos. Pareģis sakurināja ugunsgrābi, un, ja tā dūmu virziens bija uz Aglonas pusi, tad atbilde uz cilvēka jautājumu bija – jā, bet, ja uz pretējo pusi, tad – nē. Bet ko tad, ja bezvējš? Sēdēja un gaidīja, kamēr uz kaut kuru pusi papūtīs dūmus? Arheoloģiskajos izrakumos ir atrastas lauskas, darbarīku fragmenti, senlatgaļu apmetnes paliekas. Te ir dzīvojušas baltu ciltis.»

Ciriša ezers ir dabas parks, Natura 2000 teritorija. Teritorija dibināta, lai aizsargātu Latgales augstienei raksturīgo ainavu ar tās dabas vērtībām. Bez Ciriša ezera tajā ietilpst arī Ruskļu ezers ar aizaugošo, seklo, pārpurvoto apkārtni, kurā konstatētas retas augu sugas. Visās salās kopumā konstatētas 349 vaskulāro augu sugas, no kurām četras ir īpaši aizsargājamas sugas. Upursalā konstatētas arī ES Biotopu direktīvas 2. pielikuma augu sugas – spilvainais ancītis un zaļā divzobe. Ināra turpina: «No 1931. gada Upursalai ir botāniskā lieguma statuss, kas nozīmē, ka nedrīkst iejaukties dabas norisēs. Ja nokrita koks, tad turpat tam arī jāpaliek un jāsatrūd. Te ir saglabājies tāds Eiropā aizsargājama biotops kā vecie boreālie meži – veci jaukti platlapji, nogāžu un gravu meži. Kad ir saulaina diena un tu ej pa salu, tad sanāk iet augšā – lejā, augšā – lejā. Kad tu ej pa gravām, tu vari izbaudīt šo skaistumu, jo 2008. gadā AS «Latvijas valsts meži» ir izveidojusi un apsaimnieko lielisku 1,8 km garu dabas taku ar skatu laukumiem. Šobrīd, lai taka būtu droša apmeklētājiem, tiek veikti tās rekonstrukcijas un sakārtošanas darbi.»

Jautāta, vai sala ir populārs tūristu apskates objekts, Ināra atzīst, ka «uz salu brauc tūristi, izmantojot laivas, SUP dēļus vai katamarānus, makšķernieki, kuri uz salas reizēm uzceļ telti un makšķerē. AS «Latvijas valsts meži» ir sakārtojuši un turpina sakārtot salas infrastruktūru. Tur ir uzstādīti vēja zvani. Tā kā tas ir dabas liegums, uz salas vienlaikus nevar uzturēties vairāk nekā 60 cilvēku. Kad vēl bija Aglonas novads, te darbojās tāds motorizētais pļots, kas uz Upursalu varēja pārvietot 22 cilvēkus. Visi skaisti ar kapteini brauca līdz salai un apkārt tai, piestāja, izgāja taku. Kāzinieki bieži izmantoja šo iespēju. Tas bija ļoti pieprasīts tūrisma pakalpojums. Es braucu līdz kā gide un stāstīju, uz salas rādīju augus utt. Tur aug 260 augu sugas kā meža vizuļi, šaurlapu lakacis, vāļišu stai-

peknis, kurš ir ierakstīts Latvijas Sarkanajā grāmatā. Vairs šis pakalpojums nav pieejams. Peldlīdzekļa atjaunošanai laukum būtu jāiegulda pārāk daudz līdzekļu. Tā šobrīd ir brīva vieta biznesam. Gribi apmeklēt salu, ņem laivu un airē! Ja negribi airēt, minies ar katamarānu!

Tur tālāk ir binoklis, kurā var pavērot salu, ūdenī peldošos vai lidojošos putnus, piemēram, kraukli. Uz salas ir daudz kritalu, kuru dobumos dzīvo dzeņi un sikspārņi. Uz salas ir ļoti daudz ērcu, tās ir agresīvas. Vai tās ir inficējušas ar encefalītu, tas ir neatbildēts jautājums, jo tomēr tā ir dabas lieguma teritorija, kura ir noslēgta no ār pasaules. Odu arī tur ir ļoti daudz, jo mitrums un ēna ir pateicīgi to vairošanās iespējām.

Koktēlnieki brāļi Rūrāni ir izveidojuši divas skulptūras, kas izvietotas uz salas. Tā bija mana ideja atveidot meiteni ugunī, ar to domājot tās meitenes, kuras tur upurēja, un pareģi. Rezultātu var aplūkot un vērtēt salas apmeklētāji.

Uz salas ir arī otrs kalns, kas saucas Mīlestības kalns. Kādreiz jaunieši brauca ar laivām uz salu cauri līcim, kas pilns ar ūdens lilijām, devās uz kalnu, lai netraucēti pabūtu divatā. Ļeņingradieši brauca ar laivu un pie salas kaili, neviena netraucēti, laivā sauļojās. Mīlestības kalniņa kokā ir bijis iegrebts 1850. gadu skaītis. Koks ir pagalam, bet tā vietā kā simbols mīlestībai ir uzstādīta skulptūra – divas dzēves, kas sakļāvušas kopā.»

Runājot par to, kā vietējie iedzīvotāji sadzīvo ar salas stāstiem un esamību, Ināra saka, ka «no viņu viedokļa uz salu var doties salasīt sēnes un riekstus. No seniem laikiem cilvēki ir devušies tur un sēņojuši vai riekstojuši. Vēl ir arī kāds stāsts no reālas dzīves. 1970. gados Aglonā dzīvoja kāds pārtis. Sieva bija ļoti kašķīga un mīlēja iemalkot grādīgo. Vīrs nolēma viņu pārmācīt – aicināja sievu pavināties ar laivu, aizveda uz salu, pats iekšā laivā un prom, bet sievu tur atstāja uz veselu dienu. Viņa tur blāva un sauca palīgā. To dzirdēja visā apkārtnē, bet tā kā tas bija audzināšanas moments, neviens neraisījās un nepalīdzēja sievai nokļūt krastā.

Ja kuram interesē tā saucamais «melns tūrisms», var mēģināt pārnākt telti uz salas. Zinot, ka tā ir upursala, tie vēja zvani un to skaņa... Tas ir mistiski. Vienreiz vakarā mēs ar meitu te staigājām gar ezeru. It kā bezvējš, bet salā spīd spilgta gaisma un zvani zvana... Nu, tāda sajūta pārņēma... Kaut kas nesaprotams tur ir. Ja vēl pieliec klāt stāstu, tad pavisam baisi. Ir te tomēr tā citādā enerģētika, jo mistiskais centrs kā nekā. Aiz salas ir Ruskļu upurakmens ar 5 dobītēm upurēšanai. Rušonas ezerā ir vēl viena upursala ar upurakmeni uz tās. Turpat netālu ir arī Krista piņu kapulauks. Ap Aglonu ir izvietoti 17 pilskalni. Tagad te ir bazilika un katoļu centrs. A. Rupainis aprakstījis, ka kristietības ienākšanas pirmsākumos vietējie iedzīvotāji braukuši uz salu, lai pielūgtu svētos kokus, bet baznīcas pārstāvji likuši tos nogriezt... Cik tur patiesības, kas to zina. Bet sala ir savā vietā un stāsti joprojām dzīvi.»

Teksts – Ineta Atpile-Jugane
Foto – Arita Atpile-Dona

MAF
Mediju atbalsta fonds

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par projekta «Kur debess mala, tur kāda sala» (Nr. 2023.LV/RMA/02) rakstu saturu atbild b-ba «Latgolys entuziastu grupa Bīdīs»»